

Dybbølværftet – Düppelwerft og Skanse X

I sidste nummer af Arkivnyt berettes om Stocks & Kolbe som blev grundlagt som skibsværft i Kiel i 1893 af Max Friedrich Christian Kolbe (f. 24.07. 1863 i Itzehoe, d. 17.04.1930 i Kiel) og som i 1907 anlagde en filial i Sønderborg under navnet Düppelwerft. Værftets opgave var først og fremmest at bygge og vedligeholde den kejserlige tyske marines store slæbemål, dvs. skydeskiver som benyttedes af den nyanlagte skibsartilleriskole.

Kolbe købte et ca. 10 tdr. land stort areal på Sundeved-siden ud til Allsund, dengang matrikuleret som Art. nr. 161 Dybbøl. Der blev foretaget opfyldning langs strandkanten og anlagt bolværker. På den sydlige del af arealet blev anlagt beddinge til ophaling af slæbemål og på den nordlige del et par beddinge til ophaling af mindre skibe, som skulle repareres. Virksomheden kom i gang i løbet af 1909, hvor der var 57 ansatte, men ikke som et egentligt skibsværft, idet der alene var gang i smedje og savværk. I juni 1913 ansøgte Kolbe Sønderborg Kredsudvalg om tilladelse til at sætte skibsværftsdelene i drift til bygning af jernskibe, hvilket ville kræve bygning af par haller til opstilling af damphamre og faldværker samt lager. Tilladelsen blev givet, men på grund af udbruddet af første verdenskrig i august 1914 kom værftet ikke i drift. Virksomheden lå stille til sommerhalvåret 1917, hvor der var 19 ansatte. Året efter var der 36 ansatte og i 1919 ca. 50.

Kolbe havde sin bopæl i Kiel, men opholdt sig, i hvert fald i længere perioder fra 1919 til 1925, i Sønderborg, formentlig i et til værftet hørende beboelseshus. Det hænger muligvis sammen med, at værftet fik et par opgaver, i 1919 således reparation af en yacht tilhørende professor C.D. Harries i Kiel; den havde tidligere tilhørt kejser Wilhelm under navnet "Meteor III", og i 1922 færdiggørelsen af et passagerskib, som var påbegyndt på værftet i Kiel i 1921, men som blev slæbt i Sønderborg til færdiggørelse. Dette skib, som fik navnet "Turisten", var købt af direktør H.A.C. Rasmussen i

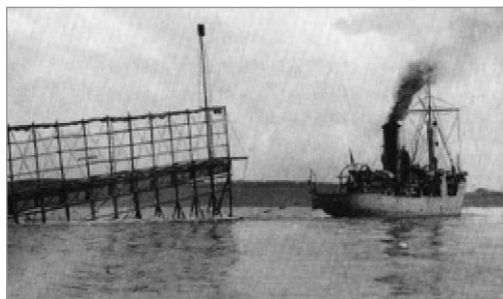
København og kom i fart på Øresund og i Køge Bugt. Værftet har næppe nogensinde bygget større skibe, men nok mindre sejl-, ro-

Udsigt over Düppelwerft ca. 1910. Omtrent i midten ses en af artilleriskolens hjælpeskibe på beddingen og til venstre herfor yderligere et par hjælpeskibe, såkaldte tendere, ved klargøringskajen. Beddingerne til slæbemål lå i billedets højre udkant og motorbåde. Da den tyske roklub i Sønderborg, Ruderverein Germania, blev stiftet i 1924, skænkede Kolbe en robåd til foreningen.

Det er også tænkeligt, at Kolbe overvejede at bosætte sig fast i nærheden af Sandbjerg. I hvert fald erhvervede han i 1919 et grundstykke, Art. Nr. 33 Stovgaard, fra gæstgiver Elius Boysen Juhl, som uden større succes havde drevet det her opførte Hotel Sandbjerg, som blev nedrevet omkring samme tid, skønt det næppe var mere end ti år gammelt. Kolbe havde planer om at bygge en villa på stedet, men det blev aldrig til mere, end at bygningen af en stald og tjenerbolig blev påbegyndt, men aldrig fuldført.

Udover værftet erhvervede Kolbe forskellige andre ejendomme, bl.a. to mindre beboelseshuse med tilhørende grundstykker, som lå ved Aabenraavej. Det ene, Art. Nr. 195 Dybbøl, var ejet af værkfører Wilhelm Rohwedder, som i Kolbes fravær bestyrede Dybbølværftet, det andet, Art. Nr. 169 Dybbøl, var ejet af Peter August Schlichting. Kolbe fik tinglyst skøder i 1919, skønt erhvervel-

Tenderen "Fuchs" med skyde skive på slæb i Kiel fjord. "Fuchs" var et af de tre hjælpefartøjer, som blev hjemmehørende i Sønderborg efter bygningen af artilleriskolen. De andre hed "Delphin" og "Ulan" sen var sket allerede i

1913 på en noget speciel baggrund. Dette år opdagede man nemlig ved et tilfælde, at der på den første grund lå store murrester på pladsen. De stammede fra Skanse X i den danske befæstning af Dybbøl, som blev sprængt og sløjftet af preusserne i sommeren 1864.

Da man netop i 1913 var i fuld gang med at planlægge en stor tysk 50-års mindeudstilling for sejren ved Dybbøl 18. april 1864, opstod tanken om erhverve dette historiske grundstykke, ikke fordi det var en dansk skanse, som i øvrigt blev forladt uden kamp i 1864, men fordi det var her fra Skanse X at prins Friedrich Carl og generalfeltmarskal Helmuth von Moltke den 29. juni 1864 overværede preussernes overgang til Als.

I løbet af 1913 fik Jens Raben, som var forstander for det daværende Hjemstavnsmuseum – forløberen for museet på Sønderborg Slot – foretaget omfattende udgravninger og fik afdækket betonfundamentet til blokhuset og resterne af de to sprængte betonkrudtmagasiner. I det tidlige forår 1914 var udgravningsarbejderne afsluttet, og pladsen omdannet til et lille anlæg, hvor der den 18. april 1914 blev afsløret en stor mindesten for prins Friedrichs og Moltkes tilstedeværelse i 1864. Stenen var i øvrigt fundet på Dybbølværftets grund nedenfor Skanse X, og inskriptionen udført af stenhuggermester Christian Iversen.

Skibsværftsejer Kolbe tilbød at købe jordstykket og skænke det til udstillingen. Der blev oprettet en kontrakt, hvorefter arealet skulle overdrages til museet ved udstillingens afvikling. Kontrakten blev indgået i navn af amtsdommer Walter Ewaldt som leder af udstillingen, men ved dennes afvikling nægtede Ewaldt pure at give

afkald på kontrakten, hvilket medførte at der opstod strid om hvem arealet egentlig tilhørte.

Da Kolbe døde i Kiel overgik hans ejendomme til hans enke Auguste

Ansatte på Düppelwerft ca. 1910. Det er Kolbe yderst til

venstre og bestyreren Wilhelm Rohwedder yderst til højre

Prins Friederich og general Moltke overværer preussernes overgang til Als 29. juni 1864 fra taget på blokhuset i den danske Skanse X. Maleri af Fritz Schultz 1869

Kolbe, født Schreiber, i Kiel og datter Anna Elisabeth Kolbe, som var gift med regeringsbygmester Achim Griese i Tønning. Værftet kom efter Kolbes død ikke i drift, og Dybbøl kommune sikrede sig pant i ejendommene for tilgodehavende skatter. I 1938, hvor tilgodehavendet var løbet op i ca. kr. 50.000, mistede kommunen tålmodigheden og begærede tvangsaktion over samtlige ejendomme: Art nr. 161 og 204 Dybbøl ejerlav (værftet), Art. Nr.

169 og 195 (de to huse ved Aabenraavej) og Art. Nr. 33 Stovgaard (tidligere Sandbjerg Hotel).

Tidligere stadsbygmester Andreas J.A. Friederichs forsøgte på vegne af Kolbes arvinger at obstruere tvangsauktionen ved at påstå at skansearealet tilhørte foreningen "Düppel-Ahrenkiel", hvilket dog blev afvist ved en kendelse fra Sønderborg købstads ret af 22. februar 1938, hvorefter auktionen blev berammet til den 16. marts. Sønderborg kommune bød kr. 35.100, som ikke dækkede skattevæsenets tilgodehavende. Der blev derfor begæret ny auktion som blev afholdt 6. april 1938. Der fremkom ikke nye bud, så Sønderborg Kommune blev ejer for det tidligere afgivne bud på kr. 35.100.

Kommunen solgte i 1939 arealet ved Sandbjerg til den daværende ejer af Sandbjerg gods, godsejer Knud Dahl. Samme år lod kommunen de to ejendomme ved Aabenraavej nedbryde i forbindelse med en mindre udretning af vejen. Herved blev der omsider mulighed for at "Skanse X" som det sidste danske skanseareal fra 1864 kunne indlemmes i Nationalparken. Formelt skete dog først, da arealet ved et gavebrev af 15. juni 1945 blev overdraget den danske stat. Arealerne fra de øvrige danske skanser (I-IX) var efter Genforeningen i 1920 blev opkøbt af "Komitéen til erhvervelsen af Dybbøl Skanser" og overdraget til Staten ved gavebrev af 18. april 1924.

Værftsarealet udlejede Sønderborg kommune i 1943 til C.G. Schumann Skibsværft og Maskinfabrik A/S på en 15-årig kontrakt. Aktiekapitalen var ved starten 15. marts 1943 75.000 kr. fordelt med en tredjedel til hver på skibssingeniør Christian Gerhard Schumann, Egersund, købmand Peter Hansen-Damm, Sønderborg og prokurist Wilhelm August Lassen, Sønderborg. Sidstnævnte udtrådte ret hurtigt og blev afløst af bankprokurist Peter Petersen, Aabenraa. Pr. 1. november 1943 udvidedes aktiekapitalen til 160.000 kr., som var fordelt med en fjerdedel til hver af ovennævnte samt bådebygger Heinrich Weiss, hvis bådebyggeri

ved Verdens Ende blev overtaget af selskabet. I begyndelsen af 1944 blev aktiekapitalen udvidet til 250.000 kr.

Genåbningen af værftet hilstes, i hvert fald i starten, med en vis tilfredshed. Det gav nemlig beskæftigelse til mange. I 1944 således 202 arbejdere i januar jævnt stigende til 292 ved årets udgang. Medaljens bagside viste sig imidlertid hurtigt: værftet arbejdede nemlig stort set kun med reparation og ombygning af tyske skibe, ikke mindst skibe som tilhørte eller brugtes af den tyske krigsmarine. Formelt set var værftet ganske vist selvstændigt, men i realiteten var det et datter selskab af Liefergemeinschaft der Deutschen Berufsgruppen in Nordschleswig, stiftet i 1940 med det formål at skaffe hjemme tyskere fordelagtige leverancer til værnemagten. Som et blandt talrige eksempler kan nævnes ombygning i 1944 af en fire-mastet træbygget skonnert ved navn "Atlas" til brug som vagt-

1938. Postkort fra ca. 1925

*De fritgravede rester af
krudtmagasinerne og
blokhushuset i Skanse
X.*

*I baggrunden et af de af
Kolbe erhvervede huse ved
Aabenraavej. Nedrevet*

Robåd skænket af Kolbe til Ruderverein Germania 1924

skib. Det knap 60 m lange og ca. 11 m brede skib blev indrettet til en besætning på seks officerer og underofficerer og 24 menige; det blev bestykket med antiluftskyts i form af to stk. 37 mm og to stk. 20 mm kanoner, hvoraf den ene var i firlingaffutage samt maskingeværer.

Værftet ophørte straks ved krigsafslutningen 5. maj 1945. Det blev konfiskeret af staten og trådte i likvidation i april 1946.

Herefter fulgte ikke mindre end fire værfter :

- 1947-1950 Sønderborg Skibsværft A/S (Karl Weiss sen.)
 - 1950-1953 Ejner S. Petersen, Skibsværft og Maskinfabrik
 - 1954-1958 Alssund Skibsværft A/S (brdr. Karl Weiss jun. og Wilhelm Weiss, sønner af ovennævnte Karl Weiss senior, omkom begge ved påkørsel af tog ved Avnbøl i november 1955)
 - 1959-1978 Sønderborg Skibsværft I/S v/Søren Andersen & Sønner hvoraf kun det sidste opnåede en længere levetid.
- Nærmere om disse kan læses i Bent Mikkelsens bog "Sønderborg Skibsværft", 2012.

Erik Husted, 2016